

9. Tomaszewski K., *Będzie można głosować w ciągu dwóch dni*, *Dziennik Gazeta Prawna* 242/2010.
10. Skotnicki K., *Glosa do wyroku TK z dnia 20 lipca 2011 r.*, K 9/11, *Przegląd Sejmowy* 1/2012.
11. *Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 lipca 2011 r.*, K 9/11, OTK-A 2011/6/61 (Dz.U.2011 nr 149, poz. 889).
12. Gren P., *Wybory samorządowe mogą być dwudniowe*, *Gazeta Samorządu i Administracji* 16/2011.
13. Jaskiernia J., *Prawo wyborcze do jednostek samorządu terytorialnego* [w:] Szmulik B. (red.), *Miaskowska – Daszkiewicz K. (red.), Administracja publiczna, Tom III, Ustrój administracji samorządowej. Komentarz*, Warszawa 2012.
14. *Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe* (Dz.U. z 1984 r. nr 5, poz. 24 z późn. zm.).
15. Rulka M., *Wybory samorządowe w kodeksie wyborczym*, *Wspólnota* 9/2011.
16. *Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (tekst jedn. Dz. U. 2011 nr 127, poz. 721 z późn. zm.)*.
17. Chmaj M., *System wyborczy do organów samorządu terytorialnego* [w:] Chmaj M. (red.), *Prawo samorządu terytorialnego*, Warszawa 2013.
18. *Rozstrzygnięcie nadzorcze Wojewody Dolnośląskiego z dnia 26 lipca 2012 r.*, NK N7.4131.617.2012.AM5, *Dz.Urz.Woj.Dolno.* 2728/2012.
19. Czerw J. – *Rozpoczęcie działalności przez organy gminy po wyborach samorządowych*, *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie seria Administracja numer 1 (1/2011)*.
20. Czerw J., *Andruszkiewicz I. – Początek urzędowania organów wykonawczych w samorządach*, *Gazeta Prawna* 232/2006.
21. Czerw J. – *Od kiedy organy wykonawcze przejmują władzę*, *Gazeta Samorządu i Administracji* 25/2006.

УДК: 343.13

Л.А. Безуглий

здобувач

Національна академія внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ ТА УГРУПОВАНЬ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ НЕЗАКОННИМ ВІДТВОРЕННЯМ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯМ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ І БАЗ ДАНИХ

У статті досліджується кримінологічна характеристика осіб та угруповань, які займаються незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм і баз даних.

Ключові слова: комп'ютерне піратство, порушення авторських прав на комп'ютерні програми і бази даних, незаконне відтворення і розповсюдження комп'ютерних програм і баз даних.

В статье исследуется криминалогическая характеристика лиц и преступных групп, которые занимают незаконным воспроизведением и распространением компьютерных программ и баз данных.

Ключевые слова: компьютерное пиратство, нарушение авторских прав на компьютерные программы и базы данных, незаконное воспроизведение и распространения компьютерных программ и баз данных.

The article examines the criminological characteristics of individuals and groups engaged in the illegal reproduction and distribution of software and databases.

Key words: software piracy, copyright infringement of computer programs and databases, illegal reproduction and distribution of computer programs and databases.

Загальновідомо, що успішне попередження злочинів можливе лише тоді, коли будуть встановлені дійсні причини й умови їх вчинення, а це неможливо, без дослідження особи злочинця, яка є «основною й найважливішою ланкою механізму злочинної поведінки, й її особливості, що породжують таку поведінку або сприяють їй, повинні бути безпосереднім об'єктом попереджувального впливу» [1, с. 123].

Вивчення особи злочинця передбачає дослідження власне особистості злочинця, злочинної поведінки, способу життя злочинця, особливостей його соціального середовища, зв'язків і відносин, дозволяє, як відомо, виявити й вивчити зовнішні соціальні фактори формування негативних рис даної особи (антигромадської спрямованості, поглядів які їй відповідають, уявлень, орієнтації й т.ін.), які, у свою чергу, стають безпосередньою причиною злочинної поведінки, взаємодіючи з конкретними життєвими ситуаціями [2, с. 28].

Аналізуючи з кримінологічної точки зору особу злочинця, який вчинив незаконне відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм і баз даних, ми виходимо з того, що така особа реально існує й має властивості, які

відрізняють її від інших людей, і що поняття «особа злочинця», хоча певною мірою й умовне, з гносеологічною метою може поєднувати усіх тих, хто вчинив злочин, хто переступив кримінальний закон, незалежно від важкості вчиненого й глибини моральної деградації.

Поряд з цим особа злочинця володіє низкою істотних особливостей. Як підкреслюють науковці, «основне положення, відповідно до якого злочинці відрізняються від незлочинців властивостями особи, виявилось настільки стійким, що воно, незважаючи на вагомий критику, дотепер не похитнуто...» [4, с. 100].

Конкретний індивід, як суб'єкт суспільних відносин, характеризується сукупністю різноманітних індивідуальних інтегрованих у ній соціально значимих властивостей і якостей, які утворилися в процесі різноманітної й систематичної взаємодії з іншими людьми. Із цього слідує, що структура особи злочинця є сукупністю властивостей і дозволяє, у свою чергу, розглядати особу як члена суспільства, соціальних груп або інших спільнот, як носія соціально-типових рис. Для кримінологічної характеристики особи злочинця найбільш важливим є виявлення й вивчення трьох наступних основних компонентів: а) соціальний статус особи (стать, вік, освіта, родинний стан і т.ін.); б) соціальні функції особи, які включають сукупність видів діяльності особи в системі суспільних відносин як громадянина, члена родини й т.ін.; в) морально-психологічна характеристика, яка відображає відношення особи до соціальних цінностей і виконуваних соціальних функцій [5, с. 87].

Кримінологічний опис осіб, які порушують авторські права на комп'ютерні програми і бази даних, тяжіє до кримінологічного портрета корисливого злочинця взагалі й незаконного підприємця, зокрема, що з врахуванням висловлених вище положень уявляється нам занадто спрощеним підходом.

Розглянемо спершу результати досліджень з даної проблеми науковців які у своїх роботах вже торкалися проблеми кримінологічного опису особи, яка порушує авторські права на комп'ютерні програми і бази даних.

Так, Р. Б. Хаметов в ході проведеного ним дослідження отримав такі дані: більшість порушників (75 %) становили чоловіки, 97 % порушників мали позитивні характеристики за місцем проживання, роботи або навчання, 78 % мали вищу або незакінчену вищу освіту, 5 % злочинців мали вчені ступені, 94 % порушників не мали судимостей.

Вік правопорушників коливався в широких межах (14-50 років). Більше 60 % злочинців мали вік до 30 років, 13 % порушників мали вік від 40 до 53 років, 16 % порушників мали вік до 20 років [10, с. 14-16].

За дослідженням А. Х. Гацолаєвої, віковий склад осіб, які вчинили злочини у сфері інтелектуальної власності, у тому числі незаконне відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм і баз даних, дещо відрізняється від загальних показників, які характеризують економічну злочинність у цілому. Так, у віковій групі 16-18 років вчиняється 2,9 % злочинів, в 19-21 років – 5,7 %, 22-25 років – 11,4 %, 25-30 років – 18,6 %, 31-35 років – 21,4 %, 36-41 рік – 22,9 %, 42-50 років – 15,7 %, 50 і більше – 1,4 %. У даному дослідженні на перше місце по кримінальній активності претендує вікова група від 36 до 40 років, а найнижчий показник у групі 50 років. При вивченні особи злочинця автор звернула увагу на високу питому вагу «холостяків» серед осіб, які вчинили аналізовані злочини. На її думку несприятливі сімейні відносини й важке матеріальне становище завжди несуть у собі кримінальне навантаження й при поєднанні певних умов сприяють вчиненню злочинів. Освітній рівень осіб, які вчинили злочини в сфері інтелектуальної власності, досить високий. Так, вищу освіту мають 43,3 %, не закінчену вищу – 16,7 %; середню спеціальну – 26,2 %, середню – 12,4 %, незакінчену середню – 1,4 %. Серед виявлених злочинців, які вчинили злочини у сфері інтелектуальної власності, 40,5 % вчинили їх у групі, з них у складі організованої групи й злочинного угруповання – 11,8 %. На думку авторки яка проводила це дослідження груповий характер діянь найбільш характерний для осіб, які займаються виготовленням і реалізацією контрафактної продукції [3, с. 82-90].

Проведений О. В. Таран аналіз (за матеріалами кримінальних справ) відомостей про стать, соціальний портрет, вік, професійну діяльність злочинців, як займалися порушення авторських і суміжних прав, показав, що більшість з них (75 %) складають чоловіки. Більша частина злочинців має «позитивний» соціальний портрет; 97 % мають позитивні характеристики за місцем проживання, роботи або навчання; 78 % мають вищу або незакінчену вищу освіту; 5% мають науковий ступінь, 94 % порушників не мали судимості. Вік правопорушників коливається від 14 до 50 років. Більше 60 % злочинців мають вік до 30 років, 13 % порушників – від 40 до 53 років, 16 % – до 20 років.

Професійна діяльність більшої частини порушників (17 %) пов'язана із шоу-бізнесом, рекламною діяльністю, сферою культури, 20 % порушників – приватні підприємці. Більше 40 % злочинців займали керівні посади у державних і приватних установах і організаціях; 80 % правопорушників не мали постійного місця роботи. У зв'язку з цим половина з них укладала договори на продаж і охорону контрафактної аудіо-, відеопродукції і компакт-дисків. Відповідаючи на запитання, чи знали вони, що продукція, яка реалізується є контрафактною, 70 % заперечували цю обставину, інші вважали, що продаж вказаної продукції не є кримінально караним діянням, а може потягнути лише адміністративну відповідальність, 62 % – місцеві жителі [9, с. 38-39].

Із загальної кількості осіб, щодо яких проводилось розслідування за фактом порушення авторського права на комп'ютерні програми і бази даних у вигляді реалізації контрафактної продукції (компакт-дисків), 62 % були місцевими мешканцями, тобто мали прописку в містах України, де вчинювали злочинні діяння. Слід зазначити, що мешканців сільської місцевості серед вказаних осіб не зустрічається. Очевидно, це пояснюється тим, що місцями реалізації контрафактної продукції, як правило, є торговельні точки у міських населених пунктах, у центральних містах України [7, с. 20].

За місцем роботи та навчання дана категорія осіб характеризувалась переважно позитивно : наприклад, студенти не мали академічної заборгованості та претензій з боку адміністрації. У більшості випадків, виходячи з показань допитаних реалізаторів контрафактної продукції, більшість з них влаштувалися на таку роботу за усною домовленістю з власниками контрафактної продукції у вільний від основної роботи чи навчання, час, у вихідні дні, аби заробити гроші для сімейних та особистих потреб. Слід зазначити, що у багатьох випадках, як вбачається : і матеріалів кримінальних справ, до складу злочинної групи входять родичі: жінка або батьки – пенсіонери, брат, сестра, неповнолітні діти.

Одним з різновидів отримання контрафактної продукції у вигляді комп'ютерних компакт-дисків є покупка цього товару в осіб, які прибувають з інших міст (переважно називають громадян РФ), причому епізоди мають як разовий характер, так і повторний, неодноразовий [7, с. 21].

Досить часто продавці контрафактної продукції мають свідоцтва про державну реєстрацію підприємця, який здійснює свою діяльність без створення юридичної особи (у матеріалах кримінальних справ є відповідні документи). Проте ці особи досить часто купують контрафактну продукцію у незнайомих оптових продавців, не з'ясовуючи, хто ці особи, чи мають вони дозвіл на торгівлю. Відповідно, у цих випадках стосовно продажу комп'ютерних компакт-дисків ніхто договорів не укладає [7, с. 21].

Як правило, з продавцями контрафактного товару укладається або усна домовленість, або передбачений законом трудовий договір. До обов'язків продавця входить реалізація, збереження товару, здача виручки у кінці кожного робочого дня. При цьому між сторонами договору не зазначається характер продукції, яка буде реалізуватись: на практиці поряд з іншими товарами продавцю поставляються комп'ютерні компакт-диски контрафактного характеру, які він реалізує, не з'ясовуючи дані обставини. Однак, на мій погляд, здебільшого реалізатори контрафактного товару можуть розпізнати характер даної продукції за її зовнішніми ознаками, а також виходячи із реальної ціни такого товару. Адже як і сам незаконний запис, так і його упаковка відрізняється від оригіналу низькою якістю: в такому випадку для них характерним є нечіткий друк, розмитість меж кольорів (розпливчастість), у деяких випадках зміст запису, зазначений на обкладинці не відповідає змісту на касеті, інколи зміст звукозапису виконується у вигляді рукописного тексту на картці, яка слугує вкладишем.

Як зазначає В. Шаповал, директор департаменту інтелектуальної власності юридичної фірми «Салком» та представник компанії «Майкрософт» у кримінальних справах про порушення авторських прав на комп'ютерні програми: операційні системи Microsoft Windows (95, 98, 2000, Millennium, XP); пакети офісних додатків Microsoft: Office (97, 2000, XP), що були порушені за ст. 176 КК України, суб'єктами даного злочину в кожному конкретному випадку можуть визнаватись такі категорії осіб: співробітники, які безпосередньо працюють з неліцензійним програмним забезпеченням, встановлюють неліцензійне програмне забезпечення на комп'ютери, що підлягають продажу, або працюють продавцями неліцензійної продукції; системні адміністратори чи інші особи, до службових обов'язків яких входить установка програмного забезпечення на комп'ютери інших співробітників, налагодження і контроль; керівники підприємств [11, с. 32].

Слід зазначити, що найбільш вразливими посадовими особами у разі спроби виявити контрафактну програмну продукцію, є системний адміністратор і технічний директор підприємства. Якщо трудовим договором або контрактом не передбачено інше, то відповідальними за програмне забезпечення підприємства вважаються саме вони. Однак, якщо у договорі передбачено цілковиту відповідальність лише однієї особи, зазвичай системного адміністратора, іншого навряд чи буде притягнуто до відповідальності. Як зазначає Максим Плехов, найбільшій небезпеці бути покараними за використання неліцензійного програмного забезпечення піддаються, хоч як дивно, дрібні порушники. Здебільшого до «групи ризику» потрапляє також дрібний і середній бізнес. На підтвердження наведеної характеристики суб'єкта злочину, передбаченого ст. 176 КК України, пропонуємо звернутись до матеріалів відповідних кримінальних справ.

Проведений аналіз вивчених нами матеріалів кримінальних справ про незаконне відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм і баз даних дозволили описати на основі критерію переважуючого мотиву кримінальної поведінки таку типологію особи, яка порушує авторські права на комп'ютерні програми і бази даних (у порядку убутання поширеності): 1) корисливий тип (30%); 2) економічний тип (24%); 3) ігровий тип (14%); 4) хуліганський тип (12%); 5) випадковий тип (4%); 6) марнолюбний тип (4,5%); 7) донкіхотський тип (0,5%); 8) невизначений (11%).

Специфіка кримінологічного портрета особи, яка займається незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм і баз даних полягає у тому, що нею може виступати як фізична, так і юридична особа. При цьому, зрозуміло, доводиться абстрагуватися від факту відсутності в Україні кримінальної відповідальності для юридичних осіб.

Іншою особливістю кримінологічного портрета особи яка займається незаконним відтворенням та розповсюдженням комп'ютерних програм і баз даних, як ми вже відзначали, є наявність виражених характеристик організованого злочинця. Про це, зокрема, свідчить досить «класична» лінійна функціонально-рольова схема найпоширенішого незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм і баз даних : а) директор «куща» – власник мережі торговельних яток із продажу контрафактних комп'ютерних програм і баз даних; б) бухгалтер «куща» – особа, яка виконує бухгалтерські функції стосовно мережі торговельних яток, що здійснюють продаж

контрафактних комп'ютерних програм і баз даних; в) оператор, який здійснює незаконне тиражування комп'ютерних програм і баз даних за допомогою копіювання з ліцензійного носія; г) експедитор-постачальник, який закуповує чисті носії інформації (CD-ROM, DVD) для виготовлення контрафактних продуктів; д) касир-товарознавець-водій, який поширює контрафактні диски по торговельних ятках, здійснює також облік товару й збір виторгу.

Для переважаючої частини організованих угруповань характерні відносини, побудовані на родинних стосунках або властивості (насамперед, шлюбі).

На думку науковців, для ефективного розслідування інтелектуального піратства, у тому числі незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм і баз даних, має значення поділ учасників відповідних організованих угруповань на три категорії: 1) організатори, 2) активні учасники, 3) другорядні учасники.

Роль організаторів, як правило, полягає в укладанні фактичних договорів на незаконне тиражування екземплярів об'єктів інтелектуальної власності, забезпеченні роботи продавця, водія-експедитора, керівництва діяльністю по створенню фіктивних підприємств прикриття.

Роль активного учасника, як правило, пов'язана з керуванням окремими етапами злочинного технологічного циклу обігу контрафактних примірників комп'ютерних програм і баз даних. У низці випадках активні учасники формально очолюють комерційні структури, створені для прикриття протизаконної діяльності.

Роль другорядних учасників, як правило, зводиться до виконання разових малозначних завдань активних учасників і керівників відповідних організованих груп [10, с. 12-14].

О.В. Таран, визначаючи склад злочинної групи, яка займається порушенням авторських прав шляхом незаконних дій з контрафактом, і функції кожного її члена виділила таких суб'єктів цієї злочинної діяльності: а) керівник – очолює і організовує злочинний бізнес; б) оператор – здійснює тиражування того чи іншого твору шляхом перезапису твору з ліцензійного носія у копію; в) постачальник – закуповує чисті аудіо, відеокасети та компакт-диски для наступного виготовлення контрафактних екземплярів; г) водії – перевозять продукцію по торговельним точкам, збирають грошову виручку; д) бухгалтер – веде відповідну документацію; е) продавці – безпосередньо розповсюджують продукцію через торговельні точки (дослідження свідчать, ІДО, як правило, така злочинна група складається з родичів або близьких знайомих) [9, с. 38].

Отже, провівши аналіз соціально-демографічних особливостей особи злочинця, який вчинив незаконне відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм і баз даних, не можна не зупинитися на більш глибоких суб'єктивних змінах у рівні й стані моральної й правової свідомості, мотивації злочинної поведінки. Варто визнати той факт, що в ході реформування українського суспільства відбулися якісні зрушення суспільної свідомості й суспільної психології, що відображається на особливостях особи сучасного злочинця.

Література

1. Алексеев А. И. Криминология: [курс лекц.] / А.И.Алексеев. – М. : Щит-М, 1998. – 340 с.
2. Антонян Ю. М. Личность корыстного преступника / Ю. М. Антонян, В. П. Голубев, Ю. Н. Кудряков. – Томск : изд-во Томского ун-та, 1989. – 160 с.
3. Гацולהва А. Х. Криминологическая характеристика и предупреждение преступлений в сфере интеллектуальной собственности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Гацולהва А. Х. – Кисловодск, 2004. – 191 с.
4. Кайзер Г. Криминология : Введение в основы / отв. ред. К. Ф. Скворцов ; пер. с нем. В. Д. Балакиной. – М. : Юрид. лит., 1979. – 320 с.
5. Криминология : [учеб.] / под ред. Б. В. Коробейникова и др. – М. : Юрид. лит., 1988. 384 с.
6. Механизм преступного поведения / Антонян Ю. М., Барановский П. А., Дагель П. С. и др. ; отв. ред. Кудрявцев В. Н. – М. : Наука, 1981. – 248 с.
7. Расследование преступлений о нарушении авторских и смежных прав. Особенности / Завидов Б. Д., Исаенко В. Н., Лапин С. Ю., Миронова Е. А. ; под общ. ред. Боголюбова Т. А. – М. : Приор, 2001, –64 с.
8. Сахаров А. Б. Ответственность за должностные злоупотребления по советскому уголовному праву / А. Б. Сахаров; Всесоюзный институт юридических наук Министерства юстиции СССР. – М. : Госюриздат, 1956. – 211 с.
9. Таран О. В. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинної діяльності у сфері порушення авторського і суміжних прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Таран Олена Вікторівна ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. – 283 арк.
10. Хаметов Р. Б. Расследование преступных нарушений авторских прав: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : 12.00.09 / Р. Б. Хаметов. – Саратов, 1999. – 21 с.
11. Як захищає корпорація «Майкрософт» авторські права в Україні // Інтелектуальна власність. – 2004. – № 1. – С. 29-32